

Schanda Balázs

AZ ELFOGADOTT ÉS MEGÉLT ÜNNEP – NEMZETI ÜNNEPEK AZ ALAPTÖRVÉNYBEN –

„Ünnep – ünnepélyes. Még a nyelvészkedő elemzés is azt bizonyítja, hogy az igazi ünnep tempós és ráérős; nem kapkod, királyi nyugalommal bánik az idővel.”¹ A kartális alkotmány nem pusztán az állam szervezeti és működési szabályzata. Ünnepélyes dokumentum, amely akár nyelvezetében és szerkezetében is eltér a törvényeknél megszokott formáktól. Az alkotmány egyben értékkatalógus, amely mögött a politikai közösség összhangja áll. Egyben sajátos kölcsönhatás érvényesül az alkotmány és a közmegegyezés között: az alkotmány kifejezi, ugyanakkor alakítja is a közmegegyezést.

NEMZETI ÜNNEPEK AZ ALAPTÖRVÉNYBEN

Az Alaptörvény új eleme, hogy alkotmányos szinten rögzíti a nemzeti ünnepeket. A nemzeti ünnepek legmagasabb szintű rögzítése nem példa nélküli,² ugyanakkor sok példát látunk arra is, hogy az ünnepnapokat nem maga az alkotmány, hanem más törvényhozói döntés határozza meg.³ Bár gyakorlati szerepe a jogforrási szint emelésének nincs,⁴ a legmagasabb szintű elismerés, törvényi szintű rendelkezés alkotmányos szintre emelése mégis üzenettel bír: az alkotmányozó emelni kívánta a szabályozás szintjét, egyúttal olyan témát emelt az Alaptörvénybe, amelyben a nemzeti egység adott. A Nemzeti hitvallás az Alaptörvényt „a múlt, a jelen és a jövő magyarjai” közötti szövetségként határozza meg. A nemzet ünnepei olyan közös pontok, amelyek évről évre alkalmat adnak a reflexióra múltról és jelenről. Az egység megélését teszik lehetővé, annak felismerését, hogy a nemzeti

¹ PILINSZKY 1967a.

² Például Románia alkotmánya 12. szakasz (2).

³ Például a német egység napját az egyesülési szerződés rögzítette állami ünnepként 1990-ben.

⁴ JAKAB 2011: 192.

közösséget milyen erős kötelékek tartják össze. Ugyanakkor évről évre alkalmat adnak arra is, hogy az ünnep üzenetét a közélet szereplői saját, aktuális szempontjaik szerint értelmezzék, akár arra is, hogy instrumentalizálják az ünnepet. A versengő értelmezések, az aktuális üzenetek sajátos veszélyt is jelentenek mindarra, ami ünnepeinket valóban közössé teszi.

Az Alaptörvény J) cikke – követve a Magyar Köztársaság állami ünnepéről szóló 1991. évi VIII. törvényt – naptári sorrendben határozza meg három nemzeti ünnepünket:

„J) cikk

(1) Magyarország nemzeti ünnepei:

a) március 15. napja, az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc emlékére;

b) augusztus 20. napja, az államalapítás és az államalapító Szent István király emlékére;

c) október 23. napja, az 1956. évi forradalom és szabadságharc emlékére.

(2) A hivatalos állami ünnep augusztus 20. napja.”

Az ünnepek törvénybe iktatása egyfajta kanonizálás. Az ünnep léte nem döntés eredménye (szemben például az Alaptörvény napjával, amelyet a Záró és egyes rendelkezések 6. pontja az Alaptörvény kihirdetésének emlékére április 25-ére teszi), hanem egy történelmi eseménynek, eseménysornak a nemzeti emlékezetben már meggyökeresedett emlékezetének elismeréséről van szó. Ismét a költő prózai szavaival:

Kell az ünnep. De az ünnepeket nem lehet „kitalálni”, az ünnepet csak *kapni* lehet, ahogy a csillagképeket is kaptuk a teremtés kezéből. A valódi ünnepek éppúgy *tények*, mint a csillagok. Ez hozzátartozik realitásukhoz. Azonban csaknem minden realitásukat elveszítik akkor is, ha *csak tényeknek* vesszük őket. Akkor hamarosan ugyanoda süllyedünk vissza, ahonnan kiemelkedtünk: az idő elviselhetetlen monotoníájába. A realitás ugyanis sokkal több, mint pusztán tény. Az elfogadás, az együttérzés és az együttélés elengedhetetlen hozzá.⁵

E szavak nemcsak a misztérium vallási tapasztalat és hagyomány által meghatározott ünnepeire igazak, hanem sajátos módon egy nemzeti közösség közös történelmi tapasztalata és hagyománya által kialakított ünnepekre is. Az ünnep a

⁵ PILINSZKY 1967b.

jogalkotó számára már adott, a nemzeti ünnepeket a jogi norma csupán elismeri, de nem az hozza létre. A közösség, a nemzet számára az ünnep több a történelmi tények iskolás ismétlésénél: csak a megélt-átélt ünnep valódi ünnep, így azonban a történelmi örökség elfogadása és megélése önazonosságunk kibontakozásához és az összetartozás megerősödéséhez járul hozzá.

Míg a vallási ünnepek évről évre a „kezdeti” időt teszik jelenvalóvá, az ünneplő kilép saját történelmi, profán idejéből, és átlép a szent időbe, a polgári ünnepek egy történeti eseményhez kapcsolódnak. A keresztény tapasztalat sajátosan árnyalja a szent és a profán idő viszonyát: az eget és a földet Isten „kezdetben” teremtette, a megváltás műve azonban történelmileg meghatározott időpontban valósult meg („Poncius Pilátus alatt”) – így a történelmet, az időt a kereszténység megszentelhetővé tette.⁶ Egy vallási ünnep, egy hittitok ünnepe szükségképpen egyetemes. Egy nemzeti szent, Szent Patrik vagy éppen Szent István ünnepének is egyetemes üzenete van. A vallási ünnep évről évre azonos szavakkal egy titok mélyebb megértésére hív: magunk is belépünk a betlehemi istállóba, és ott vagyunk a kereszttúton. A polgári ünnepek több tekintetben a vallási ünnepek ősi formáit alkalmazzák (elegendő a polgári esküvők „szertartására” gondolni). A közösségi, nemzeti ünnepek is merítenek az egyetemes vallási formákból. Arad mint „magyar Golgota” hangsúlyosan nemzeti, ugyanakkor a nemzeti vonatkozást egyetemes emberi keretbe ágyazza. A nemzeti ünnepnek bizonyosan nem célja, hogy kiemeljen a jelenből; az emlékezés összekapcsolja a múltat és a jelent, ugyanakkor célja a jövő, a közös jövő szolgálata.

1848 HAGYOMÁNYA AZ ALAPTÖRVÉNYBEN

A rendszerváltozás után elfogadott törvényi szabályozás, mint „az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kezdetének, a modern parlamentáris Magyarország megszületésének napja” emlékezett meg március idusáról (1999. évi VIII. törvény 1. § a).

A ’48-as hagyomány szervesen átfogja közjogi berendezkedésünket, hiszen az örökség a parlamentáris kormányformától a haderő elnevezéséig (Magyar Honvédség) vagy akár a nemzeti lobogó törvényi meghatározásáig (1848. évi XXI. tc.) terjed, és mára mindezt magától értetődő konszenzus övezi. Az Alaptörvény záró fordulata – az eredeti írásmódot átvéve – a 12 pontot hívja fel: „Legyen

⁶ ELIADE 1996: 61, 104.

béke, szabadság és egyetértés.” A lehető legszélesebb nemzeti egyetértés éppen a ’48-as hagyománnyal kapcsolatban adott és magától értetődő. Az ünneplés formái, főbb helyszínei és külső jelei is nemzedékek óta kialakultak – elegendő a nemzeti kokárda hagyományára utalni.

SZENT ISTVÁN NAPJA

Szent István király ünnepe szentté avatása óta szerepel az egyházi naptárban. Szent Erzsébet mellett ő az a magyar szent, akinek emléknapját a katolikus egyház megtartja (augusztus 16-án). Az egyházi ünnephez a korai időktől fogva kapcsolódtak világi elemek – így az Aranybulla 1. cikkelye már akként rendelkezik, hogy a király „a szent király ünnepét minden esztendőnként, ha csak valami nagy nehéz ügyek gondja vagy betegségünk meg nem tilt minket, Fehérvárat tartozzunk megülni” – alkalmat adva arra, hogy az uralkodó (vagy a nádorispán) a Fehérváron szabadon összegyűlt nemesek ügyeit meghallgassa.⁷ Nemzeti ünnepévé Mária Terézia tette, megalapítva a Szent István-rendet (1764), illetve Budára juttatva a Szent Jobbot (1771). Az ünnep fokozatosan lépte át a felekezeti határokat. Az ünnep nemzeti-állami és vallási-egyházi vonatkozásai sajátos módon egészítik ki egymást, látszólag összekapcsolódnak, ugyanakkor a honvédtisztavatás akkor is tisztán állami esemény, ha előtte a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Ludovika Főépületének Szent László-kápolnájában a tábori püspök szentmisét mutat be az avatandóknak, a Szent Jobb-körmenet pedig akkor is tisztán egyházi esemény, ha számos állami vezető is részt vesz rajta.

A vallási és a közösségi események helyi szinten is érintkeznek. Sok településen lelkészek áldják meg az új kenyeret, amelyet a polgármester szeg meg. Több településen az ünnepi rendezvény helyileg kötődik az államalapító király emlékművéhez (az ezredfordulóhoz kapcsolódva számos kisebb település is támogatásban részesült emlékhelyek kialakításához), ugyanakkor éppen Budapesten talán Antall József választotta Szent István király budai Várban álló szobrát helyszíneként, hogy utolsó, nagy nyilvánosság előtt elmondott beszédét megtartsa a „nemzet búcsúünnepén”.⁸

A J) cikk (2) bekezdése megerősíti, hogy hivatalos állami ünnep augusztus 20. napja. Augusztus 20-át az 1991. évi VIII. törvény tette hivatalos állami ünnepévé,

⁷ KUKORELLI 2021: 56.

⁸ ANTALL 1994: 292–298.

„államalapító Szent István” ünnepeként. Az államalapító és az államalapítás ünnepének egybekapcsolása az Alaptörvény által hozott újdonság, a két esemény (az első koronázás és az uralkodó halála) között az államszervezetet – köztük a ma is fennálló vármegyerendszert – kialakító évtizedek teltek el. A közfelfogásban talán elsikkad, hogy a katolikusok Szent István király halálának évfordulóján mennyei születésnapjára emlékeznek, így nem annyira tevékenysége és annak politikai következményei, hanem a szent személye és életpéldája áll előttünk. Ahogy Szent II. János Pál pápa apostoli látogatásakor 1991. augusztus 20-án a Hősök terén kiemelte: Szent István öröksége befogadó vendégszeretetre, „a nyitottság, a szolidaritás és az együttműködés szellemében” a „közös európai ház” építésére és a szegényekről való gondoskodásra hív (II. János Pál pápa szentmiséje a Hősök terén Szent István király ünnepén 1991). A Szent István-bazilikában, illetve a bazilika előtti téren megtartott ünnepi szentmise, valamint a Szent Jobb-körmenet időközben része lett a hivatalos ünnepi programsorozatnak, azonban nyilvánvalóan tisztán egyházi jellegét nem veszítette el. Figyelemre méltó gesztus, hogy a közép-európai népek kiengesztelődését jelezve és szolgálva rendszeresen nem magyar főpap kap felkérést az ünnepi szentbeszédre (2024-ben a bukaresti érsek, a Romániai Katolikus Püspöki Konferencia elnöke, 2023-ban a kassai érsek, a Szlovák Püspöki Konferencia elnöke). 2017-ben éppen ezen a kiemelt eseményen fogalmazott meg – figyelemre méltó közéleti vitát is kiváltva – határozott morális kritikát a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke, Veres András a lombikbébiprogram állami támogatásának kiterjesztésével kapcsolatban. Az ünnepi szentmisén állami vezetők jelenléte szinte magától értetődő.

„Augusztus 20. a nemzet által történelmileg legitimált, mélyen beágyazódott nemzeti ünnep.”⁹ Valóban, augusztus 20. népünnepéllé alakult, olyan búcsúvá vált az idők során, ahol az eredeti vallási tartalom mellé a szórakoztatás legszélesebb köröket elérő formái és megnyilvánulásai társulnak, vásárokkal, kézműves foglalkozásokkal, koncertekkel és tűzijátékkal. Ebbe a folyamatba illeszkedett 2007-ben a Miniszterelnöki Hivatal és a Magyar Cukrász Iparosok Országos Ipartestülete (ma: Magyar Cukrász Ipartestület) közös pályázata, ahol cukrászversenyen az „országgtorta” címet ítéltek oda, amellyel a cukrászok „Magyarország születésnapját” köszöntik. Az országgtorta, „Magyarország születésnapjának tortája” eseménnyé, az eltelt időben hagyománnyá vált, és annak sajátos jelzése, hogy a közfelfogásban az államalapító király ünnepe egyben az államalapítás, az államiság ünnepe, így Magyarország „születésnapja” is augusztus 20. Ezt az értelmezést vette

⁹ KUKORELLI 2014: 183.

át az Alaptörvény is. Az ünnep lényegét tekintve eltérő egyházi és alkotmányos szerepe is jól mutatja, hogy nincs szó arról, hogy az Alaptörvény a keresztény (adott esetben katolikus) megközelítést tenné magáévá. Sőt, ellenkezőleg: talán a távoli szemlélő számára nem is észrevehető módon saját, állami szempontjai szerint új, önálló, az egyházi tartalomtól élesen elváló értelmezést adott az ünnepnek. Az alkotmányozó augusztus 20-hoz nem a keresztény hagyomány, hanem az államiság szempontja felől közelített.

Az ezredfordulón az államalapítást még a koronázáshoz kötötte a jogalkotó (ezért került sor 2000. január 1-jén a Szent Korona átszállítására), összhangban azzal, hogy az állami ünnepről szóló 1991. évi VIII. törvény augusztus 20-ára államalapító Szent István ünnepeként utal. Az Alaptörvény – átértelmezve az ünnep hagyományát – augusztus 20-át az államalapítás ünnepének is tekinti. Szent István király személye megkerülhetetlen, a Nemzeti hitvallás felütése, első mondata is rá utal: „Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.” Ugyanakkor míg az egyház számára Szent István a keresztény uralkodó mintaképe, az Istenhez forduló államférfi és életét minden szempontból Krisztusra alapozó ember, az alkotmányozó számára Szent István mint a magyar államiság megalapozója bír jelentőséggel: az egyik olvasat a személy példáját, a másik a művét állítja középpontba. A különbség nem jelent ellentétet, azt azonban igen, hogy az ünnep különböző rétegei elválnak egymástól.

1956. OKTÓBER 23.

Az előző rendszer tagadásából született alkotmányos jogállam nyilvánvaló hivatkozási pontja 1956 öröksége, a rendszerváltoztatás utáni állam az akkor vérbe fojtott forradalom követeléseinek, törekvéseinek megvalósítójaként határozza meg magát. A Nemzeti hitvallás megerősíti: „Egyetértünk az első szabad Országgyűlés képviselőivel, akik első határozatukban kimondták, hogy mai szabadságunk az 1956-os forradalmunkból sarjadt ki.” Az egykori áldozat nem volt hiábavaló: olyan erkölcsi tőkét hozott létre, amelyre egy nemzedékkel később is lehetett építeni.

Míg az 1918 előtti időszak „lezárt múlt”,¹⁰ időben 1956 közel van hozzánk, az események túlélő résztvevői és szemtanúi közöttünk élnek, sokakat személyesen ismerhettünk. A nemzeti konszenzus ebben a kérdésben nem adott: a többségi tapasztalatot próbáljuk konszenzussá formálni a rendszerváltozás óta, akár éppen

¹⁰ HATOS 2018: 5.

az ünnepnapok meghatározása által is. Ennek határait mutatta 2007-ben Sólyom László köztársasági elnök döntése, amellyel Horn Gyula kitüntetését megtagadta, mivel a forradalom képviselt nézetei összeegyeztethetetlenek Magyarország alkotmányos értékrendjével: „Az 1956-os forradalom tagadása a Magyar Köztársaság alkotmányos értékrendjének tagadása. A forradalmat eltipró Kádár-rendszer és a Magyar Köztársaság alkotmányos értékrendje viszont egymással össze nem egyeztethető.”¹¹

Míg az 1991. évi VIII. törvény mint „az 1956. évi forradalom és szabadságharc kezdetének, valamint a Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltásának napja” utalt október 23-ra, az Alaptörvény a köztársaság kikiáltására, a korábbi évfordulóra rászervezett eseményre nem utal. 1990-ben még a szabad választások előtt hozott döntést az akkori kormány október 23. munkaszüneti nappá nyilvánításáról, mint a „Köztársaság kikiáltásának napja” ünnepéről. Az alkotmányozó nem alaptalanul tarthatta ezt „vitatott legitimitású, eredeti célja szerint a forradalmat letagadni szándékozó” meghatározásnak.¹² Az össze nem illő események „egymásra tolása” ellen még sarkosabban emelt szót az Alaptörvény szövegezésében közreműködő Gulyás Gergely.¹³

ÉLŐ KERET

A Nemzeti hitvallás élő keretként utal az Alaptörvényre.¹⁴ Ha az ünnepre „[c]sak a vak Megszokás, a süket Hivatal hozza koszorúit”,¹⁵ az ünnep értelmét veszti, nem szolgálja a társadalmi kohéziót. Csak az élő ünnepnek van értelme. Ugyanakkor ha az ünnepek a társadalom legszélesebb köreit eléri, népünnepéllé válnak, óhatatlanul keverednek bennük különböző elemek – az államalapító életszentségtől történő elmélkedéstől eljuthatunk akár cukrásztermékekhez is, ahogy egy falusi búcsúra, a patrónus ünnepére kitelepül a körhinta és a mézeskalácsárus. Fontos, hogy az eredetre reflektáljunk, de a rugalmas értelmezési gyakorlathoz mégsem viszonyulhatunk gögösen. Az évente ismételt gesztusok, a forradalmi helyszínek zarándoklatszerű felkeresése egyfajta állandóságot biztosít, ami

¹¹ SÓLYOM 2019: 238–240.

¹² GÁVA–SMUK–TÉGLÁSI 2017: 17.

¹³ ABLONCZY 2011: 70. „Önmagában perverz volt, hogy az 1956-ot vérbe fojtó párt jogutódja a forradalom kitörésének évfordulóján, annak emlékéhez kapcsolva lépteti hatályba a köztársasági államformát.”

¹⁴ HORKAY HÖRCHER 2012: 308.

¹⁵ Babits Mihály: *Petőfi koszorúi*.

szükséges is. Azonban ha az ismétlésre szorítkozik az ünnep, kiüresedhet: az élő ünnep megújul, szervesen ki-kiegészül új formákkal és tartalmakkal. Míg azzal, hogy a népköztársasági alkotmányt 1949. augusztus 20-án léptették hatályba, a napot az „alkotmány ünnepévé” téve, vagy a köztársaság kikiáltását (a vonatkozó alkotmánymódosítás hatálybalépését) október 23-ára időzítették, átértelmezési kísérlet történt, más esetekben eltérő hagyományok szervesen összefonódhatnak egy-egy ünnep jelentéstartományának alakulásában. Így került az egyházi nap-tárban május 1-jére Munkás Szent József ünnepe vagy így vált október 4., Szent Ferenc ünnepe az állatok világnapjává. Ilyen esetekben nem az ünnep eredeti üzenete sikkad el, hanem új üzenettel egészül ki, gazdagodik. Míg a jelentésrétegek gyarapodása önmagában nem aggályos, a profán és szakrális elemek találkozása sem az, addig az állami és az egyházi kompetencia világos elhatárolása alkotmányos követelmény.

HÉTKÖZNAPOK

Hétköznap és ünnep: kölcsönös megtermékenyítői egymásnak. Az egyik nemcsak mértéke a másiknak, de emelője is. Ha az ünnepben életünk végső értelme, állomása tűnik fel – a hétköznapok hosszú sorát útnak kell tekintenünk, mely „életre vagy pusztulásra” vezet.¹⁶

Amint a vallási ünnepek a végső kérdésekkel szembesítenek, a politikai közösség, a nemzet számára is a közös ünnep a közös célokat, a társadalmi együttélés célját, értelmét, értékeit villantja fel. Az ünnepek a sok szempontból sebzett közösségek, nemzetek, identitások gyógyításához, gyógyulásához, az önmagunkkal és szomszédainkkal való kiengesztelődéshez járulhatnak hozzá.¹⁷ A közösségnek – a reflexió ünnep adta lehetőségével élve – a hétköznapok sorában kell tettekre váltania az ünnepek tapasztalatát, üzenetét. Az ünnepek így azt a lelki-szellemi megújulást szolgálhatják, amelyet „a huszadik század erkölcsi megrendüléshez vezető évtizedei után” a Nemzeti hitvallás sürget.

¹⁶ PILINSZKY 1966.

¹⁷ MÁTÉ-TÓTH 2015: 415.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- ABLONCZY Bálint (2011): *Az alkotmány nyomában: Beszélgetések Szájer Józseffel és Gulyás Gergellyel*. Budapest: Elektromédia.
- ANTALL József (1994): A nemzet búcsúünnepén. In ANTALL József (szerk.): *Modell és valóság II*. Budapest: Athenaeum, 292–298.
- ELIADE, Mircea (1996): *A szent és a profán: A vallási lényegről*. Ford. Berényi Gábor. Budapest: Európa.
- GÁVA Krisztián – SMUK Péter – TÉGLÁSI András (2017): *Az Alaptörvény értékei: Tudástár*. Budapest: Dialóg Campus.
- HATOS Pál (2018): *Az elátkozott köztársaság: Az 1918-as összeomlás és az őszirózsás forradalom története*. Budapest: Jaffa.
- HORKAY HÖRCHER Ferenc (2012): A Nemzeti hitvallásról. In JAKAB András – KÖRÖSÉNYI András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol: Politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet – Új Mandátum, 287–309.
- II. János Pál pápa szentmiséje a Hősök terén Szent István király ünnepén (1991). *Magyar Katolikus Püspöki Konferencia*, 1991. augusztus 20. Online: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=84>
- JAKAB András (2011): *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. Budapest: HVG-Orac.
- KUKORELLI István (2014): Az állami ünnep, augusztus 20-a értelmezési keretei (üzenete). In KUKORELLI István: *Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet – A közjogász almanachja*. Somorja: Méry Ratio, 179–184.
- KUKORELLI István (2021): *Három István, három nemzeti ünnep, három példakép*. Budapest: Méry Ratio.
- MÁTÉ-TÓTH András (2015): Sebzett identitás Kelet-Közép-Európában. *Vigília*, 80(6), 409–415.
- PILINSZKY János (1966): Hétköznapiok. *Új Ember*, 22(2), 1.
- PILINSZKY János (1967a): Esztendők szerpentinútján. *Új Ember*, 23(4), 3.
- PILINSZKY János (1967b): Az ünnepek. *Új Ember*, 23(16), 1.
- SÓLYOM László (2019): Horn Gyula kitüntetésével kapcsolatban a miniszterelnöknek írt levél (2007. július 4.) In SÓLYOM László: *Documenta III. Közélet*. Budapest: HVG-Orac, 238–240.